

El parlar de Guardamar

Beltran i Calvo, Vicent; Monjo i Mascaró, Pérez i Navarro, Vicent-Josep,
El parlar de Guardamar,
Curial Edicions Catalanes,
Abadia de Montserrat 2004.

D'ençà els anys 80 els parlars catalans més extrems del sud valencià –allò que s'anomena en època foral la *Governació d'Oriola*– compten amb una bibliografia creixent d'estudis sincrònics i diacrònics diversos, duts a terme per un nou estol de filòlegs i sociolingüistes que ens ofereixen una perspectiva nova pel que fa a la variació interna del valencià dintre el conjunt de la llengua catalana. Així, caldrà revisar esquemes i prejudicis antics alhora que se'ns revela una modalitat de català en el qual s'havia aprofundit poc malgrat les notables incursions dels grans filòlegs del segle xx: Barnils, Alcover, Sanchis Guarner, Coromines, Veny per citar cronològicament les grans aportacions lliurades d'ençà la primeria del segle xx fins als anys 70. En els anys 80 s'inicia una nova forçada amb els estudis de l'alcoià Jordi Colomina i del novel·la Brault Montoya, el primer de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i el segon de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Per altra banda, el professor alacantí, Carles Segura, ha de ser esmentat ací per la seva dedicació a la dialectologia i estandardització dels parlars del Baix Vinalopó i de Guardamar.

La dialectologia catalana, però, ha tendit a fixar-se sempre més en els castellanismes no compartits de les parles frontereres que no pas en les solucions genuïnes que aporten al tresor de la llengua i a la variació geogràfica. Això és significatiu en un moment en què la codificació valenciana, propugnada des de l'AVL, fa que alguns d'aquests elements «perifèrics valencians» i del «català general» no es consideren elements del «valencià general».

La lectura resulta apassionant per a un elxà que resideix a cavall entre la ciutat i el camp, alhora que manté una relació antiga amb molts guardamarencs. Els autors d'aquest llibre –més enllà del rigor acadèmic de llur sòlida formació filològica– tenen el valor afegit de tenir unes parles nadiues geogràficament molt veïnes. Així, els professors Beltran i Mascaró són de la Marina Baixa mentre el professor Pérez, a l'extrem occidental de la comarca, té un crevillentí heretat que fa de transició amb els parlars catalans del Vinalopó Mitjà. La Marina Baixa presenta el límit sud d'allò que –molt desentertadament segons el meu parer– s'ha convingut a anomenar «valencià general» en la nova terminologia autonòmica en contraposició a les parles al sud de la línia Biar-Busot, hereves de la varietat de català que tingué Oriola com a capital fins al segle XVIII i que té, a l'hora d'ara, el seu principal centre de difusió a Elx.

El llibre ens situa Guardamar dintre l'Horta d'Oriola o Baix Segura, com a única població que hi manté el català juntament a la petita partida oriolana de Barba-roja. La descripció del parlar de Guardamar (pp. 19-95) és el millor estudi que s'ha lliurat sobre la parla d'aquesta vila; l'única població del País Valencià on s'alça un monument a la llengua catalana format per quatre columnes amb l'escut i els noms de Salses, Fraga, Maó i Guardamar; situat a la plaça Jaume II; monarca que ens incorporà a l'antic regne de València el 1304-5, ara fa 700 anys pel tractat de Torrelles-Elx.

Ens trobem davant un exercici clàssic de dialectologia descriptiva que aborda qüestions

lèxiques, morfològiques i sintàctiques alhora que es retrata el món i la mitologia de la cultura tradicional: les festes, la toponímia, l'antroponímia i la cuina on es barregen el món de la mar, del camp i del sistema durar més magnífic dels Països Catalans: «els Tussals». Tot seguit, es presenta una «antologia de textos dialectals» deliciosos, seguit de les dades dels 29 informadors de la localitat com també una acurada bibliografia que demostra el rigor de la recerca. A tall d'exemple, escoltem Úrsula Ribera, una guardamarenca de vuitanta-quatre anys el 2002, preparar a Déu en català: «*En este llit ha entrat, dós àngels al costat: un as peus i atre al cap, i la Mare de Déu enmig, I me diu: -Filla, dorm i reposa, i no tingues por de ninguna mala cosa.*»

Més enllà dels nombrosíssims castellanismes de tot tipus d'aquesta parla, nombrosos fins i tot per als qui parlem varietats ben properes, sobta trobar-se amb arcaïsmes que són sovint sentits com a estranys més al nord de la línia Biar-Busot. No hi insistiré mai prou. El primer correspon a Guardamar i entre parèntesi hi ha les formes habitualment considerades com a més valencianes: *malesa* i «*duresa*» (per «*malea*» i «*durea*») *aigua* (per «*auia*») «*oir*» (per «*sentir*»), «*abans*» (per «*antes*»), «*dintre*» (per «*dins*») «*p'ençà*» (per «*cap ací*») «*genoll*» (per «*ginoll*») «*enutjat*» (per «*enfadat*»), «*mascarat*» (per «*borratxo*»), «*albargenya*» (per «*albergina*»), «*estevat*» (per «*escarrapat*»), «*llevat*» (per «*rentat*»); «*surtir*» (per «*eixir*»), *venir* (per «*vindre*») *tenir* (per «*tindre*») com també l'ús ple del pretèrit perfet simple fins al punt que el perifràstic és totalment inusitat. Un antic bagatge que té sovint la seva continuació al camp d'Elx veí, amb l'estat dialectal rebut més fidel a l'antic oriolà.

L'allau de murcianismes és evident, la qual cosa marca molt la consideració sociolingüística negativa que fan tant els guardamarencs com els seus veïns d'aquest parlar. M'ha sobtat molt la nota 4 (p. 12):

Un home del camp d'Elx ens va expressar la seua opinió del parlar de Guardamar amb aquests termes: «En la mateixa

conversació te parlen en castellà». I, al mateix temps ens deia que el parlar de la zona on ell s'havia criat –Maitino, Perleta– s'acosta més al català que al valencià.

Que això ho diga un pagès veí del meu rodal de la Baia no fa més que demostrar-me, de nou, com el contacte amb la varietat més emprada a la TV3 i el contacte amb la que s'empra a C9 produeix que alguns parlars tradicionals de l'extrem sud en traguen conclusions evidents malgrat que no semblen sempre tècnicament encertades pel que fa a la divisió entre català oriental i català occidental.

L'altre tema que ens mou a reflexió profunda és el futur del català a Guardamar i, de retruc, a tot el sud. Segons el cens del 2001 tan sols hi hauria un 22% de catalanoparlants a Guardamar mentre ja puguen al 40% d'Elx, 60% de Santa Pola, 63% de Crevillent o el 75% de les poblades partides meridionals del camp d'Elx. Guardamar, per la seva petitesa originària, ha patit més que cap altra davant l'allau turística i les segones residències. El català, a Guardamar, se sent sobretot als carrers antics neoclàssics que es bastiren quan la vila medieval davallà des del vessant del castell arran el terratrèmol de 1829. Els autors analitzen la generalització del trencament de la transmissió familiar d'ençà els anys 60. Aquesta substitució ha estat més galopant que enlloc –llevat d'allò que passà a Alacant– malgrat que, d'ençà els anys 80 assistim a una revifalla entre el jovent i existeixen dues línies «en valencià» a Guardamar per al curs 2004-2005 a la xarxa pública escolar.

Per acabar, vull felicitar l'Abadia de Montserrat per haver fet possible que aquest llibre tingués eixida. Al capdavall, la Mare de Déu d'Oriola no és altra que la Mare de Déu de Montserrat, malgrat el plet que els montserratins d'Amunt posaren contra els Montserratins d'Avall el 1483 per la utilització d'aquest nom. Esperem, doncs, que els antics lligams de l'extrem sud valencià amb la Catalunya Vella aprofiten per unir encara més un territori que comença, no acaba, a Guardamar. ♦

JOAN-CARLES MARTÍ I CASANOVA